

L'opinió pública a la societat de la teleporqueria

Ferran Toutain

Ferran Toutain és assagista i professor de la Facultat de Comunicació Blanquerna-URL.

The expression "trash TV" is commonly used in reference to a kind of TV program strongly characterized by sensationalism, manipulation of facts and bad taste. No matter how suitable that label is, it may conceal the existence of other programs with a better reputation, or at least considered acceptable, but sharing with trash TV the same interest in triviality while having better values. The author of this article thinks that, from the point of view of quality, this kind of stupid television program should be placed in a category not very far from trash TV and believes that the worship of Public Opinion is responsible for the low standards of today's television.

La masse, le nombre, est toujours idiot. Je n'ai pas beaucoup de convictions. Mais j'ai celle-là, fortement. Cependant il faut respecter la masse si inepte qu'elle soit, parce qu'elle contient les germes d'une fécondité incalculable. — Donnez-lui la liberté mais non le pouvoir.

Gustave Flaubert, carta a George Sand,
7 d'octubre de 1871

1

Com és prou sabut, el concepte de teleporqueria es refereix als espais de televisió que comercien amb la intimitat de les persones, investiguen la vida privada dels anomenats “famosos”, indueixen a creure fets no comprovats o exploten tots els matisos de la truculència per captar l'interès dels espectadors. En aquesta categoria televisiva, poca gent dubtarà a incloure-hi espais com *Salsa rosa*, *Aquí hay tomate*, *Gran hermano* o *Cambio radical*, però si tenim la pretensió de considerar també teleporqueria el costum cada cop més generalitzat de recórrer en debats presumptament seriosos als prejudicis de teleespectadors desinformatos, servits per mitjà de correus electrònics o missatges de mòbil, o d'enquestes que només admeten un sí o un no per resposta sobre assumptes que demanen reflexions matisades i fonamentades, aleshores és molt probable que la proposta s'interpreti com una ofensa a l'opinió pública.

52

Les paraules remetent sempre a conceptes socialment establerts i potser cal acceptar que la teleporqueria és només allò que sol designar aquest terme. Amb tot, això no ens ha d'impedir pensar que l'etiqueta encobreix l'existència d'una altra televisió que es considera prou digna i que no és sinó una consagració de la banalitat i el populisme com a models definitius de la comunicació de masses. No tota la televisió que es produeix avui dia té aquestes característiques, però fora dels canals especialitzats en cinema de qualitat o documentals —i és notori que aquests últims cada cop s'inclinen més pel sensacionalisme i la superstició— no hi ha en realitat cap cadena que no hi tendeixi en diferents graus.

L'èxit colossal que ha obtingut la televisió entre les classes populars ha anat acompanyat des dels seus orígens per la suspicàcia amb què se l'han mirat determinats sectors de la societat. Aquestes visions negatives han obeït a raons de molt diversa naturalesa i amb el pas del temps, a mesura que el mitjà conquistava

poder i es constituïa en el factor més important en la difusió d'idees i costums, han acabat constituint un motiu de debat permanent. En primer lloc, tenint en compte que actualment els menors poden accedir a la televisió gairebé a qualsevol hora del dia, la majoria de les crítiques posen l'èmfasi en la protecció de la infància; altres denuncien sobretot aquells programes que exploten les baixes passions de l'audiència en perjudici de persones i institucions que són sotmeses amb total frivolitat a judicis paral·lels; altres lamenten que un mitjà com el televisiu, amb una potència inusitada per fer arribar a tots els racons la informació i la discussió d'idees, s'aprofita gairebé exclusivament per confrontar partidismes i afalagar el mal gust de l'audiència; altres es queixen de la degradació moral en termes generals i deploren l'emissió d'escenes de caràcter sexual o violent, la difusió de mals costums i de llenguatge vulgar, etc., i altres, en fi, protesten per l'aparició de suposats estereotips sexistes, per norma general a la publicitat.

A la meua manera de veure-ho, les dues últimes perspectives estan desproveïdes de tota consistència perquè pertanyen neta-ment al terreny del puritanisme, és a dir, de l'exigència de retallar la llibertat dels altres en nom d'una dignitat personal pretesament ferida. Les altres visions crítiques de la televisió, en canvi, interes- sen no tan sols per la seva consistència, sinó també perquè presenten entre elles certes relacions que em permetran abordar el fons del problema que vull exposar i que no és sinó l'entrega incondicional dels mitjans de comunicació moderns i de la socie- tat en general al mite de l'opinió pública.

2

Alguns autors importants com Neil Postman i Karl Popper sostenen que la televisió és molt perjudicial per a l'educació dels nens; el primer insisteix al llarg de tot el seu assaig *Building a Bridge to the 18th Century*¹ que, sobretot per la influència de la televisió, el segle XX ha pervertit la infància i el segon assegura a *Una patente para producir televisión*² que la televisió porta la violència a cases on no es coneixeria si no fos per la presència d'aquest mitjà.

¹ POSTMAN, N. *Building a Bridge to the 18th Century, How the Past Can Improve our Future*. New York: Vintage Books, 2000 [1999].

² Breu assaig inclòs a: POPPER, K.; CONDRY, J. *La televisión es mala maestra*. México: Fondo de Cultura Económica, 1998 [1994], p. 50.

Miquel Tresserras considera que aquestes visions tràgiques no responen exactament a la realitat:

Tampoc no és exacte que les famílies pretelevísives quedessin protegides de la violència i de les ximpleries del carrer. Fins a èpoques recents, les cases no eren acollidores i es feia molta més vida de carrer que no pas avui. La vulgaritat i la crueltat dels tallers, de les fires, dels mercats setmanals i dels envelats s'infiltrava gairebé a totes les llars i a totes les escoles, perquè els infants les respiraven contínuament. Només se'n salvaven les famílies més burgeses, que es podien muntar una vida separada del poble. No es pot negar que les programacions televisives estan farcides de productes infectes que es filtren pertot arreu i atenyen els infants teòricament protegits al clos familiar. Però no és el mateix, com sembla suggerir Popper, la violència soferta pels membres d'una família que la violència televisada. La televisió és un gènere i gairebé tots els infants distingeixen entre el gènere televisiu i la vida que realment menen el seu pare i la seva mare.³

Sembla prou cert, com afirma Tresserras, que la majoria dels infants estan en condicions de distingir la realitat de la ficció. Popper al·ludeix, de passada, al cas dels dos nois preadolescents que el 1993 van raptar i assassinar un nen de dos anys a Liverpool i reconeix que, a pesar que molts van relacionar aquest crim amb la influència de la televisió, els experts van negar-ne tota possible vinculació.⁴ Popper fa la impressió de no acabar-se de creure aquest dictamen; però tant si ell se'l creu com si no, no deixa de sorprendre que hi hagués tanta gent —quan va tenir lloc aquest episodi, la premsa es va omplir d'articles que reclamaven la prohibició de la violència— incapaç de voler veure una cosa tan elemental com és el fet que, si aquesta influència fos certa, caldria explicar per què dels cent milions de nens que viuen a la Unió Europea, tots ells exposats al mateix tipus de programació televisiva, només ens consti el cas d'aquests dos nois. L'observació és tan aclaparadora que hauria de bastar per si sola per donar definitivament per tancada la discussió.

Malgrat tot, Popper també al·ludeix en un altre moment al cas d'una senyora anglesa que va atacar un actor que havia interpretat el paper d'un criminal,⁵ i en conclou que tant els nens com

³ TRESSERRAS, M. *La ciutat de risc*. Barcelona: Trípodos, 2005, p. 139.

⁴ POPPER, *op. cit.*, p. 48.

⁵ *Ibid.*, p. 53.

els adults no sempre són capaços de distingir la ficció de la realitat. D'episodis com el que ell reporta, se'n coneixen en abundància. Als anys setanta i vuitanta, quan s'emetia als Estats Units la sèrie *Dallas*, Larry Hagman, l'actor que representava el personatge del malvat J. R., va ser insultat i agredit pel carrer en més d'una ocasió, i Linda Gray, l'actriu que interpretava la seva esposa, era assaltada per seguidores de la sèrie que li recomanaven advocats per tramitar el divorci. Parlo de memòria, però si no ho recordo malament, aquestes notícies provocaven al nostre país comentaris d'estupor i servien, sobretot, per confirmar amb una rialleta d'autosatisfacció la proverbial immaduresa dels nord-americans. Ara bé, com que les tribus no acostumen a coincidir mai amb la imatge ideal que en pinten els indígenes, n'hi va haver prou que TV3 comencés a emetre sèries de producció pròpia ambientades a Catalunya perquè el fenomen es reproduís aquí amb tanta o més intensitat. Mentre la ficció es localitza en un altre país, o no es confon amb la realitat o no hi ha ocasió de mostrar aquesta confusió; però, quan tot queda a casa, quan els personatges d'una sèrie viuen a Barcelona o a Girona i porten un tipus de vida similar al dels espectadors, hi ha gent adulta que pren literalment per real tot el que veu per pantalla. Això ha passat, per exemple, amb serials dramàtics com *Poblenou*, *Secrets de família* i *Estació d'enllaç*, i per bé que no es tracti de cap manera d'una actitud general, tampoc no es pot considerar com una dada irrellevant, ja que tot sembla indicar que els episodis d'aquest tipus són més nombrosos del que se sol pensar.⁶ En deixen constància les següents informacions aparegudes a la premsa:

Durante la emisión de la serie [*Poblenou*], el actor que interpreta a Antonio, el marido adúltero, recibió más de un bolsazo en la calle. ¿Cómo podía engañar a la pobre Rosa?⁷

Como pasó con *Poble Nou*, algunos seguidores de *Secrets de familia* mezclan realidad y ficción hasta el punto de llamar al Hospital Josep Trueta de Girona para pedir hora con el ginecólogo Enrique López Aguado. El problema es que éste sólo existe en la serie.⁸

⁶ Per parlar amb rigor d'aquest fenomen, caldria sens dubte disposar de dades que indiquessin quin tant per cent de la població i en quines circumstàncies es mostra incapaç de distingir la ficció de la realitat.

⁷ "Las autonómicas TV3 y ETB producen culebrones como alternativa a la 'invasión' venezolana", *El País*, Radio y TV, 26-06-1995.

⁸ *Ibid.*

También por primera vez se dan fenómenos extraños. No es sólo que a media representación [l'autor de l'article comenta l'èxit de les representacions teatrals interpretades per actors que protagonitzen sèries a TV3] se escuchen murmullos de admiración entre el público: "¡Mira, ese sale en la tele!". También hay casos de confusión vital, como cuando a Josep Maria Pou lo regañan por su ligereza con las mujeres confundiéndolo con el barman que interpreta en *Estació d'enllaç*. A Joan Massot-Kleiner lo insultan por la calle por su perversa maldad en *Secrets de família*.⁹

D'anècdotes com aquestes, me n'han arribat, per comentar dels actors en converses privades, moltes més del que mai hauria imaginat. Només n'afegiré una que no em puc resistir a consignar. Quan TV3 emetia *Poblenou*, Miquel Cors, que a la sèrie interpretava el personatge de l'Antonio, l'amo d'un supermercat, va actuar durant una temporada en un teatre de Barcelona. Un dia, després de la representació, va rebre la visita de dues espectadors, encantades de saludar-lo en persona. En un moment donat, una d'elles li va dir: "Ara comentàvem que vostè és admirable, perquè ja s'ha de tenir humor per venir a fer teatre després de passar-se tot el dia treballant al supermercat".

56

El problema que ens plantegen aquests episodis és que no s'acaben de compaginar amb l'afirmació de Tresserras segons la qual la gran majoria dels nens són capaços de separar l'experiència real de les històries fictícies. Sens dubte és una conclusió que, per sentit comú, per la simple observació del que passa al nostre entorn, resulta perfectament compartible. D'altra banda, no deixem de tenir present que l'actitud dels adults que prenen per reals els personatges de les sèries televisives és molt minoritària. No obstant això, també és molt extrema; ho és fins al punt que no sembla creïble.¹⁰ És, doncs, més que probable que, sense arribar a tal grau de confusió, una part important dels ciutadans amb dret a vot assimilïn passivament el que els ofereix la ficció televisiva i, molt més encara, els valors, els símbols i les idees homologades que

⁹ LEY, Pablo. "El nuevo 'star system' catalán". *El País*, Cultura, 21-01-1996.

¹⁰ Tampoc sembla creïble i, tanmateix, és ben cert que el 52,7 per cent dels europeus creu que l'astrologia és una ciència, mentre que només el 42,3 per cent creu que ho és l'economia i el 33,1 per cent, la història (Eurobaròmetre, desembre de 2001), i que el 70 per cent dels nord-americans no comprèn el mètode científic d'investigació i anàlisi, el 42 per cent creu en les cases encantades i el 48 per cent està convençut que els humans van conviure amb els dinosaures (National Science Foundation, 2001).

difonen els programes d'opinió. Sóc conscient que el salt argumentatiu que acabo de fer pot semblar una mica agosarat, però no és possible pensar que entre la minoria que pren per persones de la vida real els personatges de les sèries televisives i la minoria amb escassos prejudicis capaç de discriminar, reflexionar i arribar a conclusions pròpies no hi ha d'haver forçosament una gradació de credulitat en les consciències dels ciutadans.

Si hi ha, doncs, persones adultes amb dificultats per distingir el que és fictici del que és real, ¿com és que els nens, infinitament més vulnerables a la influència externa, no reben de manera més brutal els efectes de l'omnipresent violència televisiva com demostra el fet que els assassins de Liverpool constitueixen un cas aïllat? ¿I com és, d'altra banda, que les persones en la freqüència mental d'aquests adults capaços de demanar que els visiti el ginecòleg d'una sèrie de televisió no cometem amb gaire freqüència les barbaritats que veuen a la pantalla?

La resposta —no gaire allunyada de la que ofereix Tresserras— és segurament que, tant els infants com els adults que tendeixen a prendre per més o menys real el que ha sortit de la imaginació dels guionistes, regeixen com tothom les seves vides pels valors que han captat mimèticament del que han vist i del que han sentit, i que no hi ha, en conclusió, cap motiu perquè s'adhereixin als valors que reben de la ficció en detriment dels que reben de la realitat. És més, fora dels casos de pertorbació psicòtica, la realitat sempre apareixerà com una cosa més real que la ficció i, per tant, jugarà amb avantatge a l'hora de governar les actituds. La submissió als valors, és a dir als prejudicis, que dominen una societat en un determinat moment és el que explica, per exemple, que tot un país pugui girar en poc temps el seu fonament moral i passar de la convivència pacífica a la justificació de l'assassinat, com és el cas de l'Alemanya nazi o de la Guerra Civil espanyola. Les raons d'aquest comportament, que tantes persones de bona voluntat s'han negat a acceptar com una part —potser la més essencial— de la nostra condició, ja les havia donades Walter Lippmann a *Public Opinion*:

Los diferentes yoes que construimos con ayuda de cuanto ejerce una influencia sobre nosotros, determinan qué impulsos, y en qué grado y dirección, son los apropiados en determinadas situaciones típicas para las que hemos aprendido a poner en práctica actitudes preparadas. Para cada tipo reconocible de experiencia existe un carácter que controla las manifestaciones externas de todo nuestro ser. El odio mortal, por ejemplo, está controlado en la vida civil, y por mucho que nos muramos de rabia,

no podemos mostrarlo cuando actuamos como padres, hijos, empleados o políticos. Ninguno de nosotros deseamos mostrar una personalidad que emane un odio mortal, ya que internamente lo censuramos, igual que quienes nos rodean. Sin embargo, es probable que si estallase una guerra, todos aquellos a quienes admiramos comenzasen a encontrar justificaciones para odiar y matar. En un primer momento, la abertura por la que tales sentimientos se filtrarían sería muy estrecha, de manera que al ascender a la superficie cada yo individual estaría en sintonía con un sentimiento de amor verdadero por la patria (...).¹¹

En altres paraules, les reaccions humanes depenen completament de la identitat o, més ben dit, de les múltiples identitats que pot adoptar un subjecte segons les circumstàncies de la seva vida i no s'adquireixen per un acte de voluntat sinó per mimetisme.¹² És impensable que, sent aquestes les regles del joc, la televisió —el mitjà més poderós dels últims cinquanta anys— no conformi fins als més petits detalls les actituds dels espectadors i que aquesta modelació de les ànimes no sigui més forta com més feble sigui el subjecte que en rep l'acció. De fet, els primers estudiosos de les societats democràtiques ja van ser plenament conscients de l'abast d'aquesta influència en el cas dels diaris. A mitjans del segle XIX, Tocqueville constatava que quan una idea, raonable o absurda, prenia possessió de les ments dels ciutadans nord-americans resultava molt difícil extirpar-la i atribuïa aquest efecte a la llibertat de premsa, justament la causa que en principi havia d'impedir que es produís.¹³ El motiu d'aquesta aparent paradoxa és que la premsa ha complert molt poc la funció que se n'esperava, la de confrontar lliurement les idees per mètodes argumentatius rigorosos i contrast de proves, a la manera de les deliberacions judicials, i molt en canvi la de proporcionar als lectors de cada publicació el conjunt de creences necessàries per adherir-se a un determinat corrent. La identificació partidista, que té molt poc a veure amb el pensament lliure, és el que idealitzem amb el nom d'opinió pública. Gabriel Tarde va explicar a inicis del segle XX els mecanismes pels quals la premsa

¹¹ LIPPMANN, W. *La opinión pública*. Madrid: Langre, 2003 [1922], p. 156.

¹² Sobre la qüestió de la identitat personal com a producte exclusiu de la imitació, remeto el lector al llibre de Clément Rosset *Loin de moi*, Paris: Minuit, 1999.

¹³ TOCQUEVILLE, A. de. *De la démocratie en Amérique. Souvenirs. L'ancien régime et la révolution*. Paris: Robert Laffont, 1986 [1.ª edició de *De la démocratie en Amérique, 1835-1840*], p. 188-189.

satisfieia aquesta pulsio identitària, que segons ell és també responsable de l'interès creixent per les notícies d'actualitat:

(...) El lector no sospita en absolut la influència exercida sobre ell per la massa dels altres lectors. No per això deixa de ser indiscutible. S'exerceix alhora sobre la seva curiositat, que esdevé més viva com més la sap o la creu compartida per un públic més nombrós o més escollit, i sobre el seu judici, que procura assimilar-se amb el de la majoria o el de l'elit, segons els casos. Obro un diari que em penso que és del dia, i hi lleigeixo amb avidesa certes notícies; després m'adono que és de fa un mes, o del dia abans, i deixa immediatament d'interessar-me. ¿D'on prové aquesta indiferència sobtada? Els fets referits, ¿han perdut res del seu interès intrínsec? No, però ens diem que som els únics que els llegim, i amb això n'hi ha prou.¹⁴

Si admetem que el mitjà televisiu té actualment un pes molt més considerable que la premsa en la difusió de creences, valors i estereotips, les reflexions de Tocqueville, Tarde i altres estudiosos del paper de les publicacions periòdiques als segles XIX i XX ens portaran a la conclusió que la televisió és per damunt de tot una gran fàbrica de mimetismes. I en aquest sentit l'argument segons el qual la teleporqueria és el reflex de la societat que tenim i que, en conseqüència, no en podem culpar els programadors sinó el públic que l'exigeix perdrà bona part de la seva força sense que al mateix temps deixi de ser estrictament cert. Pot semblar una paradoxa, però en realitat és la descripció d'un cercle viciós. "El lector", assenyala Tarde, "no té consciència, en general, de rebre aquesta influència persuasiva, gairebé irresistible, del diari que lleigeix habitualment. El periodista, per la seva banda, del que és conscient és de la complença amb el seu públic, la naturalesa i els gustos del qual sempre té presents".¹⁵ El programador proposa i l'espectador disposa, i quan el primer torna a programar ho fa obeint a la disposició del segon.

3

El concepte d'opinió pública, fonamentat en la igualtat de tots els ciutadans, és el que sosté la validesa de tot el que es fa en

¹⁴ TARDE, G. *L'Opinion et la foule*. Paris: Versió electrònica a partir de l'edició Les Presses universitaires de France, 1989 [1901]. <http://classiques.uqac.ca/classiques/tarde_gabriel/opinion_et_la_foule/tarde_opinion_et_la_foule.pdf>, p. 9-10.

¹⁵ *Ibid.*

una societat democràtica i, per tant, també a la televisió, però ja hem vist que es tracta d'un mite de molt escassa versemblança. Els primers teoritzadors moderns de l'opinió, singularment John Dewey i Walter Lippmann, eren ben conscients d'aquesta falsedat però creien que una societat lliure podia constituir fòrums de debat on es discutís amb rigor la validesa de les creences de la població. *Public Opinion*, de Lippmann, és un dels llibres més reveladors dels mecanismes socials i mentals pels quals les persones pensem el que pensem i actuem com actuem. En molts aspectes s'avança cent anys a les conclusions a què han arribat els estudiosos contemporanis de l'opinió pública amb el perfeccionament de les tècniques de sondeig.¹⁶ Les seves observacions posen en evidència la poca fiabilitat del concepte que encara avui dia es té de l'opinió —allò que segons el dogma actual sempre és respectable—, i es poden resumir en aquestes paraules:

En muchos asuntos de gran importancia pública, y en asuntos más personales, aunque en distintos grados según el sujeto, los hilos de la memoria y las emociones se enmarañan. Como resultado, una misma palabra puede connotar cualquier número de ideas diferentes: las emociones se desplazan de las imágenes a las que pertenecen, a nombres parecidos a los que a éstas les corresponden. En las zonas de nuestra mente que nunca sometemos a la crítica, llevamos a cabo un amplísimo número de asociaciones onomatopéyicas, o basadas en el contacto o la sucesión. También creamos vínculos emocionales vagos y convertimos en máscaras palabras que habían sido nombres.¹⁷

60

El discurs de Lippmann comparteix moltes de les raons que els crítics de la Il·lustració feien a la suposada capacitat de tots els homes lliures per legislar i administrar, però no impugna el concepte de sobirania popular, sinó que reclama la fi del mite de la infal·libilitat del poble amb el propòsit de millorar la democràcia. Més escèptic que no pas Dewey, el qual encara creia com els il·lus-

¹⁶ Per a una visió general d'aquesta qüestió, remeto el lector a: PRICE, V. *La opinión pública*. Barcelona: Paidós, 1994 [1992], p. 72-81.

¹⁷ LIPPMANN, *op. cit.*, p. 324. La neurolingüística també ha redescobert aquests principis com si es tractés d'una novetat inusitada. George Lakoff va publicar el 1997 una obra titulada *Moral Politics* (Chicago: University of Chicago Press) on definia el concepte de marc mental en termes gairebé idèntics als de Lippmann. El 2004, aquest autor va obtenir un èxit de vendes als Estats Units amb una versió divulgativa (en realitat, un pamflet) d'aquesta mateixa teoria.

trats que, en condicions òptimes d'educació i informació, el poble podia arribar a constituir una comunitat organitzada i articulada,¹⁸ Lippmann reservava aquesta funció a persones culturalment avançades, a experts coneixedors dels diferents problemes, i va proposar la constitució d'una xarxa d'intel·ligència que confiés a la universitat la missió d'informar els representants polítics i les institucions de tot el que necessitaven conèixer per prendre decisions. Sabia, d'altra banda, que el problema de fons de la democràcia era que les persones no podem opinar amb coneixement de causa sobre assumptes externs al nostre àmbit quotidià, però confiava en l'expansió dels mitjans de comunicació, que a l'època es limitaven a la premsa, la ràdio i el cinema, per resoldre aquest problema:

Habría sido necesario tener una gran visión de futuro para prever que llegaría un día en que los hechos más complejos y distantes podrían narrarse, analizarse y presentarse de tal forma que los profanos pudiesen hacer elecciones realmente valiosas. Ese día ha llegado. Ya no cabe ninguna duda de que la narración continua del entorno nunca visto es viable. A menudo se hace mal, pero el hecho de que se haga demuestra que es posible y el hecho de que comencemos a ser conscientes de que con frecuencia deja mucho que desear, demuestra que se puede mejorar.¹⁹

61

El que Lippmann no podia sospitar és que a finals del segle que ell havia vist començar la societat democràtica disposaria de mitjans infinitament més poderosos que els del seu temps i que aquests mitjans, si bé en una certa mesura complirien alguns aspectes del seu programa, més aviat servirien per difondre les fantasies, els símbols i els estereotips de l'opinió popular amb una capacitat de persuasió sense precedents i que això conduiria a reforçar la paradoxa de Tocqueville segons la qual les societats que disposen de llibertat de premsa són també aquelles en què les idees adquirides arrelen amb més contundència. Com va observar Neil Postman, si la preocupació del segle XIX era com trasmetre informació al màxim de gent possible amb el mínim de temps, la del segle XXI haurà de ser com combatre l'excés d'informació: "(...) Informació superabundant, informació deixalla, informació divorciada de tot propòsit i fins i tot de sentit".²⁰

¹⁸ DEWEY, J. *La opinión pública y sus problemas*. Madrid: Morata, 2004 [1927], p. 135-156.

¹⁹ LIPPMANN, *op. cit.*, p. 217.

²⁰ POSTMAN, *op. cit.*, p. 89.

4

La teleporqueria és, doncs, un problema d'opinió pública o, més ben dit, de la sacralització d'aquest concepte. No crec que la solució per fer-hi front sigui la censura ni tan sols la regulació,²¹ excepte potser en el cas de les emissions en horaris infantils; i encara caldria recordar que són els pares i no l'Estat els que tenen la responsabilitat de controlar el que veuen els seus fills. D'altra banda, no deixa de ser curiós, sigui dit de passada, que els que amb més vehemència defensen les prohibicions i els dictàmens d'organismes controladors són els que al mateix temps més creuen en el dogma del bon criteri popular. Per un cantó es vol protegir el poble d'ofenses morals o de suposats perills per a la salut; per un altre es pretén actuar sempre en nom d'aquesta opinió pública que no es considera apta per governar les vides privades de les persones. La situació seria còmica si no fos d'escàndol, d'un escàndol molt més agressiu per al ciutadà que creu en la llibertat personal que no pas el que retreuen aquells que se senten ferits en la seva sensibilitat per determinades campanyes publicitàries o determinats programes de pèssim gust. Ara bé, malgrat el preu que estem obligats a pagar per viure en llibertat, els programadors de les televisions —almenys de les públiques— podrien tenir present que hi ha vida més enllà de la discussió partidista i la difusió d'estereotips.

62

Al principi d'aquest article ja he dit que l'etiqueta de teleporqueria encobreix l'existència d'una altra televisió, de fet la més generalitzada, de molt dubtosa qualitat. Em referia en primer lloc a aquells espais que, sense exposar públicament les vergonyes de la gent, comparteixen amb la teleporqueria el gust per la banalitat i es dediquen a entrevistar actors de serials, cuiners, futbolistes i cantants perquè recitin sempre les mateixes obvietats, o bé donen consells d'autoajuda a l'espectador. Tot això està bé que hi sigui. Si no sóc partidari de prohibir la teleporqueria, encara ho sóc menys de prohibir la teleestupidesa; tot el que em veig amb cor de demanar pel que fa a aquesta mena de televisió és que almenys no l'exhibeixin com un model de cultura i de dignitat. També em referia a certs espais pròpiament dedicats a l'opinió pública. D'aquests, n'hi ha alguns que, des del meu punt de vista, sí que s'haurien de classificar sense reserves dins la teleporqueria, com és el cas de la majoria de *talk shows*. Els estudiosos de la comunicació han descrit prou bé les característiques d'aquesta categoria de

²¹ En un Estat de dret, tota pretensió de vigilar els moviments dels ciutadans més enllà del que estableix el Codi Penal s'ha de considerar, com a mínim, un abús de poder.

programes que, a diferència dels espais de debat, no busquen el contrast d'argumentacions sinó el desbordament de les passions.²² A més de substituir la racionalitat, l'aportació de proves serioses i la conseqüència argumentativa, per un combat emocional on tothom està disposat a jutjar tot el que passa al món sense més criteri que el de la pròpia experiència, la vocació demagògica d'aquest tipus d'emissions pot arribar fins i tot a l'elaboració d'enquestes entre els espectadors per demanar l'opinió sobre la culpabilitat o la innocència de persones sotmeses a investigació judicial, com va passar fa poc temps al nou *talk show* d'Antena 3 *Paranoia semanal*, on la pregunta que es va llançar era la següent: "¿És culpable Isabel Pantoja?".²³ Sense atrevir-se a tant, certs programes d'altres cadenes, de principis més respectables, recorren també a aquesta mena de sondejos expeditius referents a qüestions sobre les quals el públic no té per què opinar i formulen preguntes del tipus: "¿S'ha de canviar la llei per evitar la llibertat de violadors no rehabilitats?".²⁴ Aquest costum tan poc recomanable deriva com és obvi de la creença que la participació del poble en tots els assumptes públics millora la qualitat de la democràcia, però, deixant de banda que el que ofereixen no és més que un simulacre de participació, no té altre efecte que atiar el foc de les baixes passions i fomentar la desconfiança cap a l'administració de justícia, com és el cas dels dos exemples citats, o cap a altres institucions.

Seria injust negar que la televisió també produeix altres espais de discussió molt més ajustats al que es pot esperar d'un debat d'idees. Tot i que alguns d'ells també cedeixen a l'absurda temptació de donar entrada a les opinions dels espectadors, programes com *Àgora*, *59 segundos*, *El sexto sentido* o *Amics, coneguts i saludats* procuren almenys mantenir un cert nivell de dignitat en la tria dels convidats i en els temes que es discuteixen. Això no obstant, tots aquests espais es caracteritzen per limitar-se a l'actualitat política i enfrontar representants dels partits amb representació parlamentària. L'absoluta politització de la vida social, un fenomen que ja observava Ortega a començaments dels anys trenta, no té en realitat cap raó de ser, però en l'estat actual de coses és evident que els partits controlen els mitjans i que no estan ni estaran mai disposats a renunciar a aquest control. El resultat és que tots els programes de debat han acabat sent un

²² Vegeu, per exemple: CHARAUDEAU, P.; GHIGLIONE, R. *La parole confisquée. Un genre télévisuel: le talk show*. Paris: Dunod, 1997.

²³ Antena 3, 7-05-07.

²⁴ *Els matins de TV3*, 22-05-07.

intercanvi de tautologies i que l'espectador ja pot preveure sense cap por d'equivocar-se què diran els participants. L'única excepció al model de debat basat en la confrontació partidista que puc assenyalar la constitueix el programa *Millenium* del Canal 33, probablement un dels més meritoris de la televisió d'aquest país, però és un espai, igual que *Redes*, de La 2 —una altra excepció a la tònica general de distracció avorrida que distingeix el mitjà televisiu—, que s'emet a mitjanit per no irritar gaire l'opinió pública.

A *La trahison des clercs*, Julien Benda acusava els clergues, és a dir, els intel·lectuals, d'haver traït la pròpia condició. Benda era dels pocs que l'any 1927 encara creia que un pensador, un escriptor, un científic, tenien l'obligació d'implicar-se en la vida pública quan la situació ho requerís per aportar el seu rigor metodològic i la seva capacitat d'anàlisi a la solució dels problemes que es presentessin o per denunciar els prejudicis i els atemptats a la lògica i la manipulació dels fets. Creia, en definitiva, que la veritat de l'experiència humana no és relativa i que és possible dilucidar-la passant per damunt de les inclinacions ideològiques. Aquest també és el tipus d'intel·lectual que devia tenir en ment Walter Lippmann quan proposava la seva xarxa d'intel·ligència i confiava en la capacitat de difusió dels mitjans de comunicació moderns per transmetre ràpidament la informació d'aquesta xarxa. Des d'una perspectiva actual, Lippmann sembla tan il·lús com els *philosophes* il·lustrats convençuts que l'educació universal crearia ciutadans lliures, responsables i cultes. De moment, l'únic que sabem del cert és que la televisió ha fet visible a tots els racons del món desenvolupat una de les poques conviccions que tenia Flaubert.

BIBLIOGRAFIA

- CHARAUDEAU, P.; GHIGLIONE, R. *La parole confisquée. Un genre télévisuel: le talk show*. París: Dunod, 1997.
- DEWEY, J. *La opinión pública y sus problemas*. Madrid: Morata, 2004 [1927].
- LAKOFF, G. *Moral Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 1997.
- . *Don't Think of an Elephant*. Oxford: Slow Food International, 2004.
- LIPPMANN, W. *La opinión pública*. Madrid: Langre, 2003 [1922].
- POPPER, K.; CONDRY, J. *La televisión es mala maestra*. México: Fondo de Cultura Económica, 1998 [1994].
- POSTMAN, N. *Building a Bridge to the 18th Century, How the Past Can Improve our Future*. New York: Vintage Books, 2000 [1999].
- PRICE, V. *La opinión pública*. Barcelona: Paidós, 1994 [1992].
- ROSSET, C. *Loin de moi*. París: Minuit, 1999.
- TARDE, G. *L'Opinion et la foule*. París: Les Presses universitaires de France, 1989 [1901].
- TOCQUEVILLE, A. de. *De la démocratie en Amérique. Souvenirs. L'ancien régime et la révolution*. París: Robert Laffont, 1986 [1.ª edició de *De la démocratie en Amérique 1835-1840*].
- TRESSERRAS, M. *La ciutat de risc*. Barcelona: Trípodós, 2005.